

Kitap Tahlili

Ahmet BÜLBÜL, Şansölye Angela Merkel Dönemi Almanya'nın Orta Doğu Politikası, Nobel, Ankara, 2021, ISBN:978-625-7589-52-9

Mustafa YILDIZ¹

Gelişmişliği ile dünya ekonomilerinin önde gelenlerinden biri olan Almanya, bu noktaya ulaşmak için bir hayli badireler atlatmış bir ülkedir. Ulusal birliğini 19'uncu asrın ikinci yarısında sağlamış, diğer Avrupa ülkeleri gibi sömürgecilik konusunda ileri gidememiş, iki dünya savaşında yaşadığı büyük yıkıma rağmen Soğuk Savaş sonrası tam bağımsızlığına kavuşmuştur. Başlangıcından itibaren Avrupa Birliği'nin motoru olan Almanya, sadece Avrupa'ya değil, dünyanın birçok bölgesine ihraç ettiği gelişmiş teknoloji ürünleri sebebiyle ilişki kurulmak istenen bir konuma gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İsrail ile tesis edilen "özel ilişkiler" münasebetiyle Orta Doğu, Almanya açısından önemli bir bölge olmuştur.

Mehmet Öcal danışmanlığında Ahmet Bülbül tarafından kaleme alınmış olan bu doktora tezi, günümüz Almanya'sının geçirmiş olduğu tarihi süreci iyi bir şekilde anlamak bakımından önemli bir görev ifa etmektedir. Kitap giriş ve sonuç bölümleri de nazarı dikkate alındığında, beş bölümden oluşmaktadır. Yazar kitabın giriş bölümünde çalışmanın analitik yapısı, yöntemi, kuramsal ve kavramsal çerçevesi üzerinde ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmaktadır (s.1-120). Çalışmada cevabı aranan soru ve hipotez "Çalışmanın Analitik Yapısı" başlığı altında bilimsel kural ve kaidelere riayet edilerek ele alınmaktadır. "Nitel araştırma yöntemi" vasıtasıyla bu başlıkta Şansölye Merkel döneminde (2005-2017) Almanya dış politikasında bir değişim yaşanıp yaşanmadığı ortaya konmaktadır. "Yazın" başlığında ise, Almanya'nın Orta Doğu politikası üzerine kaleme alınmış eserler eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeye tabi tutularak okuyucuya ayrıntılı bir bilgi sunulmaktadır.

Bülbül "Şansölye Angela Merkel Dönemi Almanya'nın Orta Doğu Politikası" başlıklı doktora çalışmasını yeni klasik realizm kuramı temelinde çözümlenmiştir. Dış politikaya daha fazla ağırlık vermesi, iç dinamiklerin de dış politika üzerinde etkili olduğu varsayımından hareket etmesi ve karar alıcıların algılarını yönlendirmede bireysel fikirleri bağımsız kılması gibi özellikler bu kuramın seçilmesinde etkili olmuştur. Yazar kuram bölümünde ayrıca Orta Doğu kavramını netleştirmektedir. Burada öncelikle uluslararası ilişkiler noktazarından Orta Doğu'nun oynadığı rol üzerinde durularak bir yandan par excellence bir "ihtilaf bölgesi" niteliği taşıyan bölgenin Avrupa merkezli yaklaşım temelinde "barut fıçısı" metaforu ile anıldığı vurgulanmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nden sonra Orta Doğu coğrafyasının Batılı siyasetçilerin ajandasındaki önemini hiç kaybetmediği vurgulanmaktadır.

Yazar bir yandan Orta Doğu bölgesinin haiz olduğu jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik özellikler üzerinde dururken, diğer yandan ise bölgenin karadan ve denizden üç kıtayı birleştiren konumu dolayısıyla uluslararası ticaret için taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Semavi dinlerin bu bölgeden doğup dünyaya yayıldıkları gerçeği, burasını Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler açısından vazgeçilmez kılmaktadır. 19'uncu asrın sonlarına doğru keşfedilen ve kara altın diye tabir edilen petrolün keşfi bölgenin dünya siyaseti ve ekonomisi açısından önemini daha da pekiştirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgenin iki kutuplu dünya açısından önem arz etmesi ve Filistin meselesi yüzünden bölgede meydana gelen

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mektup: mustafa.yildiz@bozok.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3990-6275

silahlanma bu duruma katkı sunmaktadır. Dolayısıyla bölge hem tarihi hem de jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açılardan önemini korumaya devam etmektedir.

Bülbül, 2000 yılından sonra Alman dış politikasının temel özelliklerini, Avrupa Birliği, Avrupa bütünlüşmesi, transatlantik ortaklık, demokrasi ve insan hakları temelinde değerlendirerek bu ülkenin dış politikasının iki sütunlu yapısını dış ticaret politikası “Außenwirtschaftspolitik” ve dış kültür ve eğitim politikası “Auswärtige Kultur- und Bildungspolitik” temelinde irdelemektedir. Almanya’da İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dış politika üzerinde yapılan tartışmaların devamlılık (Kontinuität), değişim (Wandel) ve normalleşme (Normalisierung) etrafında yapıldığını dile getiren yazar başkentin Bonn’dan Berlin’e taşınmasının farklı tartışmaları alevlendirdiğini vurgulamaktadır.

Birinci bölümün sonunda Alman dış politikasında rol oynayan aktörleri ele alan yazar, yürütme başlığı altında parlamenter sistem gereğince sembolik bir değeri ve kısıtlı yetkileri olan cumhurbaşkanlığı ile yürütme içinde en yüksek federal organ olarak yer alan şansölyelik makamını değerlendirmektedir. Almanya’nın siyasal sisteminde ve dış politikasında şansölye (Bundeskanzler/in) önemli bir rol oynamaktadır. Şansölye, o kadar özel yetkilerle donatılmıştır ki bu durum kendisine gerek iç gerekse dış politikada kırmızıçizgileri belirleme ve istikamet tayin etme yetkisi vermektedir. Bu keyfiyet kimi zaman “şansölye demokrasisi” (Kanzlerdemokratie) tabirinin kullanılmasına sebep olmaktadır. Şansölye iç ve dış politikanın hazırlanması ve uygulanmasında adeta bir eşgüdüm merkezi olan şansölyelik makamından (Bundeskanzleramt) doğrudan hizmet almaktadır. Dış İşleri Bakanlığı (Auswärtiges Amt) ise yetkilerini diğer bakanlıklarla (Maliye, Savunma, Adalet, vb.) paylaşmaktadır. Koalisyon hükümetleri ile yönetilen Almanya’da dış işleri bakanlığı genelde küçük ortağa verilmesine rağmen, dış politika yapımında şansölyenin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Bu bağlamda zikredilmesi gereken diğer önemli bir kurum ise Federal Almanya Dış İstihbarat Teşkilatı (Bundesnachrichtendienst) BND’dir. 1990 yılında yapılan kanuni bir düzenleme ile şansölyeye bağlanan bu kurum Almanya’nın dış ve güvenlik politikaları bakımından hayati bir rol oynamaktadır. Diğer yandan Almanya Federal Meclisi (Bundestag) ve Almanya Federal Konseyi (Bundesrat) olmak üzere iki kamaradan oluşan Alman parlamentosu dış politika konusunda önemli bir denetim görevi olmasına rağmen etkin bir rol oynamamaktadır. Ancak parlamento 1994 yılında Alman ordusunun yurtdışında görevlendirilmesi hususunda önemli bir katkı sağlamıştır. Bülbül, yukarıda bahsedilen resmi aktörlerin haricinde resmi olmayan kimi devlet dışı aktörlerin, özellikle derneklerin, sendikaların, sivil toplum kuruluşlarının, düşünce merkezlerinin, siyasal partilerle ilişkili kuruluşların, kamuoyunun ve medyanın da Alman dış politikasının şekillenmesine katkı sunduklarını ifade etmektedir.

“Merkel Dönemi Orta Doğu Siyasetinin Tarihsel Arka Planı”, kitabın ikinci bölümünü oluşturmaktadır (s.121-274). Bu bölümde sırasıyla; Alman İmparatorluğu (1871-1918), Weimar Cumhuriyeti (1919-1933), Nazi Almanya’sı (Üçüncü Reich) (1933-1945), Demokratik Almanya Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti dönemlerinde izlenen Orta Doğu politikaları mercek altına alınmaktadır. Ayrıca Demokratik Almanya Cumhuriyeti’nin (1949-1990) Orta Doğu politikası üzerinde duran yazar okuyucuya her iki Almanya’nın politikaları arasında bir karşılaştırma yapma imkânı sunmaktadır. Diğer yandan Federal Almanya’nın izlemiş olduğu Orta Doğu politikası, Konrad Adenauer (1949-1963), Ludwig Erhard ve Kurt Georg Kiesinger (1953-1969), Willy Brandt (1969-1974), Helmut Schmidt (1974-1982), Helmut Kohl (1982-1998) ve Gerhard Schröder (1998-2005) şeklinde dönemlere ayrılmak suretiyle değerlendirilerek bu şansölyelerin Orta Doğu konusundaki yaklaşımları ve izledikleri politikalar ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu

bağlamda Almanya'nın Orta Doğu politikasında dönemlere göre ufak tefek farklılıklar olsa da İsrail'in Almanya için "özel bir öneme" haiz olduğu vurgulanarak bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerin bu çerçevede yürütüldüğü ifade edilmektedir.

Kitabın üçüncü bölümü "Merkel Dönemi Almanya'nın Orta Doğu Politikası (2005-2017)" başlığıyla kaleme alınmaktadır (s. 275-452). Yazar "Merkel Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış" başlığı altında İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra bozulan transatlantik ilişkileri yeniden düzene sokma gayreti gösteren bir şansölyeden bahsetmektedir. Bu dönemin ikinci ağırlıklı gündemini ise Almanya'nın Avrupa politikaları muvacehesinde ele alınan Avrupa Birliği hakkındaki konular oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin AB üyeliği konusu büyük önem arz etmektedir. Merkel Türkiye için tam üyelikten ziyade imtiyazlı ortaklık "privilegierte Partnerschaft" önerisini getirmektedir. Almanya'nın Orta Doğu politikasının en önemli mihenk taşlarından birisi olan "İsrail'in var olma hakkını koruma" Merkel dönemi Orta Doğu politikasının öncelikleri arasında yer almaktadır. Almanya'nın Afganistan'a asker göndermesi ve Arap Baharı olayları neticesinde ortaya çıkan Libya meselesi de Merkel döneminin önemli sorunları arasında yer almaktadır. Suriye'de çıkan savaş neticesinde Avrupa'ya akın eden mültecilerin durumu da Merkel'i fazlasıyla meşgul etmektedir.

"Orta Doğu Politikası" başlıklı bölümde Merkel'in dış politikada Orta Doğu'yu ikincil öncelikte bir bölge olarak kabul ettiğini ifade eden Bülbül bu dönemde İsrail ve Almanya arasındaki ilişkilerin geliştiğini vurgulamaktadır. Yazar bu bölümde Almanya'nın "Arap Baharı" sonrasında Orta Doğu politikasını ABD ile istişare ettiğini özellikle güvenlik konularında bu ülkenin dümen suyunda gittiğini ifade etmektedir. Almanya'nın DAES politikasını Kürtlere yardım çerçevesinde değerlendiren Bülbül, Merkel dönemi Almanya'nın Irak, İran, İsrail, Filistin, Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Körfez ülkeleri, Libya, Cezayir, Fas ve Tunus politikalarını siyasi, ekonomik, güvenlik ve askeri açılarından irdelemektedir. Daha sonra yeni klasik realizm çerçevesinde Almanya ve İsrail arasındaki ilişkileri ele alan yazar, bu ülkelerin ikili ilişkilerinin hiç olmadığı kadar iyi olduğunu ifade etmektedir. Hatta yazar bu bağlamda Merkel'in İsrail'i en çok destekleyen şansölye olduğunu vurgulamaktadır. Giriş kısmında ortaya attığı soruların ve hipotezlerin çözümlenmesi neticesinde elde ettiği bulguları insicamı bozmadan son bölümde (s.453-461) özetleyen Bülbül, Almanya'nın Orta Doğu politikasının alacağı istikamet hakkındaki öngörülerini paylaşarak çalışmasına son vermektedir.

Tahlile konu olan bu çalışmanın geniş ve ciddi bir alan yazın taramasına dayandığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Bülbül istifade ettiği yüzlerce kitap, makale ve kitap bölümlerinin yanında ulusal ve uluslararası birçok kurum ve kuruluşun çevrim içi sayfalarından topladığı raporlar, kararlar, kanunlar ve belgeler gibi birincil kaynaklara ilaveten çevrim içi kaynaklardan, gazete makalelerinden, tezlerden ve raporlardan da yararlanmaktadır. Yüz sayfayı aşkın bir kaynakçaya atılacak alelade bir nazar bile çalışmanın niteliği konusunda okuyucuya bir fikir yerecek mahiyettedir. Dolayısıyla kitaba sarf edilen emeğin takdire şayan olduğu belirtilmelidir. Sade ve anlaşılır bir Türkçe ile kaleme alınmış olan eserin bilimselliği şek ve şüpheyi mahal bırakmayacak şekilde ortadadır. Bu münasebetle söz konusu bu çalışmanın alana özgün katkı yaptığı rahatlıkla ifade edilebilir. Ayrıca bu kitap doktora öğrencilerine emsal bir çalışma olarak rahatlıkla önerilebilir.